

Seglivade förställningar gav

epileptiker yrkesförbud

För femtio år sedan, år 1969, slopades äktenskapshinder för epileptiker som antogs ha en ärftlig epilepsi i Sverige. Den medicinska utvecklingen med nya möjligheter till bland annat diagnostik som hade skett under 1900-talet kom äntligen att få genomslag i politiska beslut. Men trots den ökade kunskapen och riksdagsbeslutet levde fortfarande gamla föreställningar mot epileptiker kvar i samhället, något som inte minst visade sig när det gäller möjligheter för personer med epilepsi att kunna få en anställning. I denna artikel av historikern **Johanna Ringarp** får vi en tillbakablick kring hur samhällets syn på epilepsi förändrats.

I ett pågående forskningsprojekt *Sjukdom som samhällsfara. Epilepsi i Sverige 1930-2000* undersöker två forskare epilepsins historia i Sverige under 1900-talet.¹ I fokus står de förändringar som skedde i synen på epilepsi – från särställning till en neurologisk diagnos bland andra – och vilka faktorer som har varit av betydelse för utvecklingen. I denna artikel belyses de fördomar som fanns mot epileptiker under 1900-talet genom ett fall med en kvinnlig barnsköterska som under 1970-talet fick yrkesförbud.

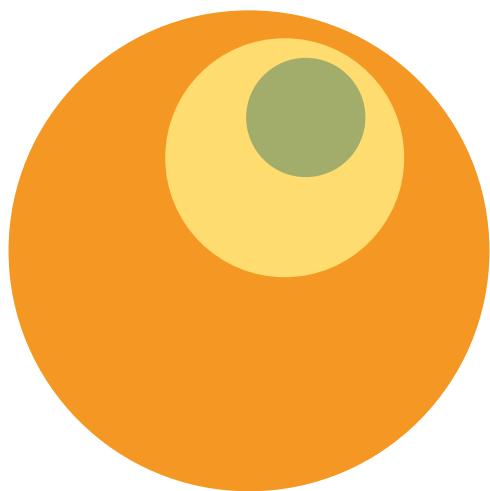
EN FARA FÖR BARNEN

Den 29 januari 1975 fanns i *Aftonbladet* en artikel med rubriken "Är hon farlig för barnen?". I artikeln beskrivs hur en 26-årig kvinna – som vi kan kalla Stina – direkt efter sin utbildning till barnsköterska hade fått arbete på ett daghem i Stockholm stad. Stina var glad, det var i hård konkurrens som hon hade kommit in på och sedan tagit examen på barnsköterskeskolan. Hon hade, trots sjukdomen, varit hoppfull för framtiden då hon trots sin epilepsi först hade kommit in på utbildningen och därefter direkt fått ett arbete. Så hände det ofattbara som gjorde att hennes liv slogs i spillror. En tjänsteman från staden ringde upp henne och sa: "(V)i har hört att du har epilepsi, därför måste du sluta redan den här veckan. Du är farlig för barnen".²

Yrkesförbudet som Stina råkade ut för handlade om att man vid anställning vid fast statlig och kommunal tjänst behövde vara fullt frisk. Denna bestämmelse varade ända fram till 1985. I det friskintyg som både den sökande och en läkare behövde sammanställa fanns bland annat en fråga om kategorin nerv- och sinnessjukdom, till vilken epilepsi ansågs tillhöra med. Utifrån denna bestämmelse ansågs det troligen att man som lärare eller barnskötare kunde utgöra en fara, för vad skulle hända med barnen om läraren eller barnskötaren fick ett anfall under arbetstid?

Att Stina från början hade varit öppen med sin sjukdom, och skickat med intyg vid ansökning till barnsköterskeskolan, eller att hon hade klarat av utbildningen, var enligt artikeln i *Aftonbladet* inget godtagbart argument för att få behålla arbetet. Inte heller att barnskötare var ett bristyrke var ett skäl för att ha fortsatt anställning. "En epileptiker kan inte vara ansvarig för barn", var svaret hon fick. Istället blev hon anvisad en arbetsmarknadskurs för kontorister. Stina frågade sig då, varför hade hon för det första kommit in på utbildningen om hon sedan inte fick arbeta med barn? Och vad var det som gjorde att epileptiker passade för vissa yrken men inte för andra?

"Utifrån denna bestämmelse ansågs det troligen att man som lärare eller barnskötare kunde utgöra en fara, för vad skulle hända med barnen om läraren eller barn skötaren fick ett anfall"

MEDICINSKA FORSKNINGEN HADE GÅTT FRAMÅT

Händelsen med Stina skedde alltså på 1970-talet, det vill säga efter det att äktenskapsförbudet för epileptiker hade hävts. Dessa båda hinder knyter dock an till varandra. I samband med att en förnyad äktenskapsbalk diskuterades under 1960-talet, väcktes ett hopp inom *Riksförbundet för svensk epileptikervård* att även andra särbehandlande åtgärder mot epileptiker skulle slopas. I sitt yttrande över den statliga offent-

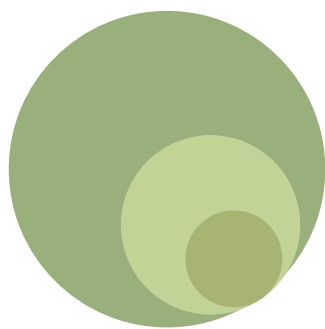
liga utredningen om äktenskapsrätt skrev förbundet att äktenskapsförbudet för epileptikerna visade att 1915 års idéer som tog fasta på "rashygieniska synpunkter" fanns kvar i Sverige på 1960-talet. Och detta trots att den medicinska forskningen hade gått framåt sedan dess. Förbundet menade också att frågan om upplysningsplikten för epileptiker borde tas bort.³

Just forskningens framsteg och bättre mediciner var två parametrar som man inom *Riksförbundet för svensk epileptikervård* ofta hänvisade till i sitt medlemsblad för att visa på att utvecklingen gick framåt och att det förhoppningsvis snart skulle kunna vara möjligt för epileptiker att leva ett liv som alla andra. När styrelsen på sitt möte i december 1968 kunde meddela att propositionen skulle behandlas i riksdagen den 12 december, var glädjen följaktligen stor. Riksdagen biföll propositionen och epilepsi var därefter inte längre något hinder för äktenskap.

FÖRÅLDRADE ATTITYDER

När äktenskapshinder var borta, vändes blicken allt mer mot yrkeshinder för epileptiker, eftersom svårigheten för epileptiker att få en tjänst fortfarande fanns kvar. I 1968 års lärarhögskolestadga stod det att bara den som var "(F)ri från sjukdom eller handikapp som medför olämplighet för lärartjänsten", kunde antas som lärarstuderande. Vidare stod det i stadgan att det skulle göras en bedömning av hälsotillståndet hos de sökande. Bland sjukdomstillstånd som ofta medförde hinder för antagning som lärarstuderande nämndes "sjukdom med kramper eller absenser då anfallsfri tidsperiod med eller utan behandling understiger två år eller om undersökningen utvisar förekomst av grövre psykisk rubbning".⁴ Denna paragraf kom att diskuteras ingående av *Riksförbundet för svensk epileptikervård* under 1970-talets början, då de menade att två års anfallsfrihet som stod som gräns i stadgan var ett godtyckligt valt tidsspänn och att Skolöverstyrelsen stod för en föråldrad attityd.⁵

Liknande synpunkter angående tvåårsgränsen framförde även fyra riksdagspolitiker från Högerpartiet och Centerpartiet i en motion till Riksdagen 1971. De menade att stadgan borde ändras "så att intyg om antagningslämplighet från såväl den sökandes läkare som av skolstyrelsens läkare må vara tillfyllest för antagning vid lärarhögskola". När det gällde tillträdet till lärarhögskolan påpekade Socialutskottet i sitt svar till motionen, att en person med epilepsi i januari 1971 hade blivit antagen som lärarstuderande. "Med anledning av detta har Kungl. Maj:t genom beslut 29 januari 1971 uppdragit åt SÖ att i samråd med Socialstyrelsen göra en översyn av 1968 års anvisningar om bedömning av hälsotillståndet hos utbildnings- och anställningssökande." De fyra riksdagspolitikerna hävdade också i sin motion att eftersom de flesta epileptiker hade en normal intelligens skulle det också ha rätt att få leva ett liv som övriga friska människor. Av det skälet begärde de att en expertgrupp borde tillsättas för att tillvarata epileptikernas anställningsförhållanden. Socialutskottet svarade med att säga att någon speciell expertgrupp för epileptiker inte behövdes. De hänvisade istället till en redan pågående utredning som prövade alla handikappades möjlighet till en ökad anställningstrygghet.⁶

"De fyra riksdagspolitikerna hävdade också i sin motion att eftersom de flesta epileptiker hade en normal intelligens skulle det också ha rätt att få leva ett liv som övriga friska människor."

STEGVISA FÖRÄNDRINGAR

Vad kunde epileptiker som ansåg att de inte hade fått en statlig tjänst trots att de var lika meriterade som övriga sökande göra? Enligt Statens Personalnämnd (SPN) kunde man överklaga beslutet för att på så sätt få ett prejudikat. Anledningen att SPN rekommenderade överklagandet var för att det inte fanns några generella bestämmelser som gjorde att epileptiker inte skulle komma ifråga för arbete, och att staten i ett cirkulär (1960:553) också uppmanat statliga myndigheter att föregå med gott exempel och anställa personer som hade någon form av handikapp.⁷ Om Stina gjorde detta förtäljer inte artikeln i *Aftonbladet*, däremot lämnade en annan kvinna som hade blivit nekat en plats på lärarutbildningen in en skrivelse till utbildningsministern. Kvinnan menade att en ändring i § 45 i lärarhögskolestadgan behövde göras. Utbildningsministern lät ärendet gå ut på remiss till både Skolöverstyrelsen och Socialstyrelsen. De två myndigheterna kom dock fram till diametralt skilda svar. Skolöverstyrelsen å sin sida, menade att myndigheten hade tolkat stadgan korrekt och att ett överklagande inte kunde komma i fråga. Socialstyrelsen å sin sida ansåg att "sådana klara fakta förelåg i ärendet att undantag från bestämmelsen hade kunnat göras och tillstyrkte bifallet av överklagandet." Utbildningsministern gick på Socialstyrelsens linje och kvinnan fick påbörja lärarutbildningen. Dessutom beslutades det att de båda myndigheterna skulle omarbota de medicinska bestämmelserna så att de var mer i samklang med en "modern syn på handikapp-problematiken".⁸ Det vill säga beslutet låg i linje med vad de fyra riksdagspolitikerna hade önskat redan 1971 och som också *Förbundet för svensk epileptikervård* hade argumenterat för under en längre tid.

Hur det gick för de två kvinnorna som har beskrivits tidigare är svårt att säga, däremot har det visat sig att det även fortsättningsvis kunde vara svårt för epileptiker att få ett arbete. I en artikel i *Göteborgs-Posten* från 1990 beskrev läkaren Paul Uvebrant att "fördomsfullheten om epilepsi befinner sig (...) på 1800-talsnivå. Fortfarande tror en del att denna störning är smittsam och kopplad till sämre begåvning eller ett abnormt känsloliv".⁹ För att komma åt problemet och skingra okunskapen behövdes dock flera informationsinsatser gö-

ras i hela samhället. Faran fanns annars att arbetsgivare inte vågade anställa en epileptiker.¹⁰

Just den okunnigheten verkar ha varit en av anledningarna till att många med epilepsi inte vågade berätta om sin sjukdom. De var rädda att, precis som i fallet med barnsköterskan Stina, inte få något arbete eller få behålla sitt arbete, trots att medicinerna gjorde dem symtomfria.

Foto: CLÉMENT MORIN

JOHANNA RINGARP
fil. dr i historia, docent i pedagogik
vid Stockholms universitet.
johanna.ringarp@edu.su.se

FOTNOTER & REFERENSER

1. Forskarna är Lena Lennerhed, professor i idéhistoria, Södertörns högskola och Johanna Ringarp, fil. dr. i historia, Stockholms universitet. Projektet "Sjukdom som samhällsfara. Epilepsi i Sverige 1930-2000".
2. Aftonbladet, "Är hon farlig för barnen?", 29/1 1975.
3. SOU 1964:34-35 Äktenskapsrätt. Förslag av Familjerättskommittén, Stockholm: Justitiedepartementet, 1964, del 1 & 2. Styrelsen för Riksförbundet för svensk epileptikervård protokoll 1967/2 § 28; Dagens Nyheter, "Epilepsi och äktenskap", 24/8 1967.
4. SFS 1968:318 45§, Kungl. Maj:ts stadga för lärarhögskolorna, 1968.
5. Ur Styrelsen för Riksförbundet för svensk epileptikervård förslag till verksamhetsberättelse för år 1970, s 4; Bilaga 4 till Styrelsen för Riksförbundet för svensk epileptikervård AU protokoll 1971/2 § 13.
6. Mot 1971:785, s. 11; Bet. SoU 1971:20.
7. Svensk Epilepsia, "Om statliga tjänster", 1974/4, s. 10.
8. Styrelsen för Riksförbundet för svensk epileptikervård AU protokoll 1971/2 § 13 c).
9. Göteborgs-Posten, "Seglivade fördomar", 15/4 1990.
10. Göteborgs-Posten, "Dålig kunskap om epilepsi", 7/6 1987.

